

bpost
P.B. - PP. / P 001131
6840 NEUFCHÂTEAU --
BELGIQUE - BELGIË

Oyoz, oyoz !

Fiesse as lingaedjes walons :
sendi 14 di may, Aisse del
Tuzance (Cinte culture) di
Matche-el-Famene - di 10 e. à
maten a 6 e. del vespreye.

Foto Jean-Pierre Van Overmeire

Li Rantoele

Limero 101 - bontins 2022

Gazete di prôze nén racontece ki rexhe tos les troes moes eplaideye pal
« RANTOELE », soce nén recwârlante (a.s.b.l.) mimbe del Soce po les
mancîs Lingaedjes et Tuzances d' Urope (ALCEM), avou l' aspalaedje
del Federâcion Walonreye-Brussele

Mwaisse sicrijheu : Lucyin Mahin. Eplaidieu responsâve : Pire Otjacques - rûe d' la Hète, 19, 6840 Li Tcheste - Bureau de dépôt 6840-Neufchâteau.
Pris : 5€ à limero ; abounmint po èn an éndjolieke 5€, papî 18 €, les deus 20€, etrindjir 25€ - à conte IBAN BE74 0682 2043 0507, BIC

Fotos ey imådjes po rire (Li Blawete et l' Djan Goffart)

**Dji n'aveu pourtant rén r'loupé
... quand dj'è vèyu çoulà!**

En walon pa Jean Goffart

Dji n' aveu portant rén rlopé
cwand dj' a veyou çoula !

Min.me si tout rousse pou l'momint,
èm' feume m'a fét n'saqwè d'bon ayîer!
**I m'a djusse chènè qu'il-èsteut n'miyète
pus deûr qui lès-outes côps!**

En walon pa Jean Goffart

Minme si tot rhâsse pol
moumint, èm feme m' a fwait
ene sacwè d' bon ayir ! I m' a
djusse shonné k' il esteut ene
miète pus deur ki les ôtes côps.

En walon pa Jean Goffart

è walon l'Blawète

è walon l'Blawète

Dji m'va d'veûr drèssi
procès verbâl, vosse
tchin n'èst nin
atélé .

Mès,
c'è-st-eune
p'luche !

Dj'enn'a d'keûre
d'èl lignêye madame
ci serè 35 euros !

- Dji m' va dveur
dressî procès
vierbâ : vosse
tchén n' est nén
atelé
- Mins c' est ene
pluche !
- Dj' end a
d' keure d' el
lignêye, nosse
dame; ci serè 35
uros !

Saveûs-s' qui lès fêmes
èplôyèt 3000 mots so l'djoû
èt les-omes 1500 ?

Ça n' m'èware nin ,
i fât tofèr èlzi r'dîre
deûs côps l'minme afère !

- Saveuss ki les
femes eployèt
3000 mots sol
djoû, et les omes
1500 ?
- Ça n' m' ewaere
nén. I lzi fât tofer
ridire deus côps
l' minme
afwaire !

Dj'è cachî d'vinde ... in drône" à m'vijin.
Come i v'leut l'télécomande avou, dj'è
d'vu leyî là l'èspwèr di fé dès liârd avou!

Dj' a cachî d' vinde... on drône
a m' vijhén. Come i vleut
l' télécomande avou, dj' a dvou
leyî la l' espwèr di fé des liârd
avou !

Les riscijhaedjes e
rfondou mostrèt ki
ci-ci acontè ostant
les dnêyes di
l' accint d' après
Lidje (imådjes di
droete) k' el ci
d' après Tchâlerwè
(les cenes a
hintche).

**Aprinde li walon
tot-z-ovrant .**

On blanc solé / Eune
mini-cote / Dès belès
skèyes / Taper sès-òûys
so ine saqwè

**Aprinde li walon
tot-z-ovrant**

On blanc solé / Ene
mini-cote / Des belès
skeyes / Taper ses
ouys so ene sacwè

Advins (I)

Coviete (Jean Cayron & Jean-Pierre Van Overmeire)

Fâves po rire (Christian Thirion & Jean Goffart) p. 2

Covite houte ? (E.G.)p. 3

Guere e Yemen (tradût d' ene lete da Martial Ledecq) p. 4

Guere e l' Oucrinne (temonaedjes e walon)p. 4

Alez, Walonreye ! (Samuel Dumont)p. 5

Djeus olimpikes d' ivier (Jean Goffart)p. 6

Lucyin, scrijheu grek (Léon Thomas)p. 7

Egzôrçuleu e 1600 (Dimitri François)p. 8

Veulreye d' ârt (esplikêyes da Marie-Line Dabe, tradûtes) p. 8

Belès-letes

Les tchivoûs († Joseph André).....p. 9

Nosse viye tévé (Joselyne Mostenne)p. 10-11

Powezeys (Jacques Desmet & Suzane Mahin)p. 12

shûte p. 18

Ratacaedje : Covite 6

Shûte et fén d' ene minêye

Ça s' arestêyè on djoû ! On-z è câze, todi.

Asteûre, les djins ont câzu tertos riçû leu troejhinme picaedje et... li rlomé Passe-Avant Minêye (PAM). K' i lomnut e-n inglès « *Corona Virus Disease Safe Ticket* ». Sins ça, pont d' sôrtixhaedje... c' est on « laixhî-passer ». Ey on ls ôt flamter « Av vosse CST ? ».

Ây mins les rouscayeus n' è vlèt pont ! C' est foirt ! Bén ây : c' est l' « liberté », ki brâmint des djins vlèt awè. Et les ôtes shuvèt come des bedot ki binlèt. Et evoye al capitale po criyî leus âgnreyes !

Dins tos les payis, li minêye è va. Les djins sont moens malâdes et les ospitâs s' vudèt.

Li CODECO (Comitî bedje di govienne del minêye) nos ras-seure et rdrove a pô près tot. Il est tins !

Asteure, les « psis » vont awè di l' ovraedje, sortot avou les djonnes. Et on les comprend : pont di scole, pont d' sôrteyes,

d' amuzmints, d' ocupaedje so-ciâ ! Viker insi, c' est deur ! Les djonnes, ça doet bodjî, et vey des pareys a zels !

Les spôts vont rfé bodjî l' djonnesse et motoit les ôtes ossu. Nosse santé end a prins on côp. Fât tot rmete so pî. On prend s' coraedje a deus mwins et : hay des guetes !

On doerè todi wârdè nos bounès manires mins on n' doerè pus poirter l' masse ! Ouf ! Bin, ça va fé do bén po tolmonde. On pôrè respirer a s'-n âjhe et ou çk' on vout !

Li vaccinaedje continuwrè po les pus fråjhûles : il âront droet a on cwatrinme picaedje.

Nos minisses nos vont anonci ene veye pus bele et, e-n atindant, boune djournêye et ki ça vos vâye bén tot l' resse di l' anêye.

Riyoz, tchantez ! Li veye est bele ! Il î fât croere !

E.G., li 18 di fevrî 2022.

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele (rifondou et mwaisse modêye) sont eplaidîs dizo libe licince CC-BY-SA 4.0.

Insi, i pôront esse rimetous sins rujhes sol waibe di tecses « Wikisourd », et rashonnés sol pådje del sicrijheuse u do scrijheu. Avou ça ki, s' i gn a deus modêyes (Feller et rfondou), elle î seront todi eterloyeyes.

Les textes normalisés publiés ici et leurs originaux sont sous licence de libre utilisation CC-BY-SA 4.0. Ainsi, ils pourront être republiés sur le site de textes wallons « Wikisourd », où ils seront élégamment rassemblés par auteur. Les différentes versions éventuelles (Feller / rifondou) y seront interliées, permettant de passer de l'une à l'autre en un seul clic.

Èn rovyîz nén ki :

xh se prononce généralement ch et jh se prononce j (les 2 se prononcent h a Liège, ich-lautés ou ach-lautés en fin de syllabe en Haute-Ardenne) ; le suffixe -ea (fr. -eau) se prononce ia ou ê; én se prononce éⁿ à Charleroi, mais plus généralement in, et aussi é (Ouest-wallon, Ovifat) ou îⁿ (La Louvière, Ecaussines) ; ae se prononce généralement a (è à Liège, â à Charleroi dans le suffixe -âdje) ; oe se prononce généralement wè (eû à Liège, mais aussi è, û, ë, wa, ou, wê, etc.); ey se prononce èy à Liège et îy ou î ailleurs; sch se prononce sk ou ch (mais h à Liège) ; oi se prononce wa à Namur, wè à Liège, ôⁿ à Charleroi et ou à Nivelles, â se prononce au, â ou â selon les régions ; ô se prononce souvent ôⁿ (presque on) mais ô franc a Namur, ou à Nivelles, Fosse-la-Ville et en Haute-Sûre ; sh se prononce ss à l' Est et ch à l' Ouest ; oen se

prononce souvent on à l'Est et win à l'Ouest.

endè (fr « en », partitif) se prononce ènnè sauf à l'Ouest où il se rend par 'dd' (simplifié en d-)

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent è. remantchî = rêmantchî ; retchessî = rêtchessî. La lettre é ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : cerjhe, tuzé, singlé. Non si elle provient d'un calque du français : prezinter, republike (lire è).

Les voyelles i, u et ou se prononcent presque toujours longues devant une consonne voisée (b, d, dj, g, jh, v, z), R et Y.

Un espace typographique suit toujours une apostrophe ; il n'y a pas d'apostrophe ni d'E muet internes. Ces deux règles étaient déjà d'application dans le « Dictionnaire des parlers wallons du Pays de Bastogne » de Michel Francard (1994).

Eternâcionâ

Nosse novelan à Yemen

Dj' aveu ddja stî a Mocha, e Yemen, divant l' parminêye, dj' ô Bén : e moes d' fevrî 2020. Vo m' î la revoye e moes d' decimbe 2021. Et passer la l' novelan.

Dispu deus ans, gn a rén k' a bodjî, mi shonne-t i. Li lene di front, co mo pâjhûle pol moumint, est co ene miete pus près del veye. Adon, nos sognans todî les minmes coixhîs, avou leus dossêyes di sofrixhances. Et sovint avou des stroupiadjes k' i wâdront tote leu veye.

Les prumîs djoûs ki dj' esteu la, on a yeu ene grosse arivêye di cas. Dj' espere Bén ki ça s' va rapâjhî ene miete.

Come e 2020, nos n' avans l' droet di bodjî ki inte nosse mâjhon et l' ospitâ. Nén âjhey, dowô, di vos dire kimint

e mitan d' mes frés d' mestî çki les djins del veye di Mocha tirnut leu plan dins leu vicâreye di tos les djoûs. Abele po les ôtès coines do Yemen. Mins i n' mi shonne nén ki l' veye lâvâ fouxhe po s' amidrer.

Po vs dire, li dierin côp, on a fwait ene ahote a Sana (li mwaisse veye, tinowe pa les Houtis). Mins nos faleut dmorer dins l' areyoplane. Come i fjheut stofant, dji m' aveu levé et aler fé on toû disca l' poite k' esteut à l'âdje, por mi s' renairi [prendre l'air]. On m' a radmint dmandé di raler e m' plaèce. « Pocwè, ô, vos ? » « Pask' i pôreut gn aveur des francs tireus ki vos voerént, et vos prinde po èn espion amerikin. »

Fât nén dmander !

Martial Ledecq, li 3 d' djanvî 2022; ratournaedje : Li Rantoele.

Eternâcionâ

Et cwè, avou l' Oucrinne ?

C' est nén del pitite bire di scrire so ene guere k' est e rote, dabôrd k' on n' serè léjhou ki dins on moes, et co hay. Mins, houte do toledjoû, waitans çou k' sacwants waloneus nos ont dit sol sudjet.

Bernard Diez (copinreye di Libin) : Por lu, çou k' on-z ôt al tévé, c' est del propagande. On n' pout nén dire k' i sont etur les deus bateus. Les gaztîs d' asteure ni sont pus des vrais gaztîs. Ça repete tot çk' on lzî dit d' dire. Dji n' so nén pol guere. Mins on caze âd triviè d' tot sins waitî çou k' onk a dit et çou k' l' ôte a dit. On pinse todî ki l' Poutine, c' est on guerî. I vout rfé l' URSS. On roveye todî ki l' Amerike, c' est l' OTAN. Et, a pârti do moumint ki l' URSS a stî sketêye, l' OTAN a sayî – et reyussi – a s' edjîstrer di tos les costés. Et sovint, i payèt po çoula. Pocwè k' les ancîns payis d' l' Ess ont tertos volou rintrer dins l' OTAN ? Po èn interesse financî. I n' tént k' a zels. Mins si Poutine n' est nén dacoird, i doet poleur responde. Gn aveut les acoirds di Minse (Minsk) (ki dmandént on statut a pârt po les provinces dislaxhiveuses [indépendantistes],

djamây vôté pa Kiyev) et des pus vîs acoirds, ki rmontént à destrujhaedje do meur di Berlin. Çou ki m' taene li cur, c' est k' on n' è caze djamây. U a schipe (a poenne). Dintins, on a yeu des bons gaztîs a l' RTBF, ki respectént les idêyes des deus costés. Ci n' est pus l' veur asteure et dji n' so nén l' seu a l' dire.

Pablo Sarachaga (Li Rantoele) : Les pûnixhaedjes [sanctions] economikes pôrént Bén esse come onk ki soye li coxhe k' il est ashîou dsu. Li comiece del Rûsseye continouw-rè avou les payis nén uropeyins. Mins i n' si frè pus e dolârs u e-n uro. Et ça n' pasrè pus pâ discandjoe SWIFT, mins pâ parey-a-lu chinwès, li CIPS. Les payis do Coûtchant pierdront leu mwastrijhe do sistinme financî eternâcionâ.

Luc Marchal (copinreye di Libin) : Zelenski a stî tchoezi democraticmint. Dire ki c' est des nazis ki moennèt l' Oucrinne,

c' est ene miete sibarant, ca Zelenski, lu-minme, c' est on djwif. Avou ça k' i gn a nou candidat d' foite droete k' a passé âs dierins vôtadjes. Nén onk.

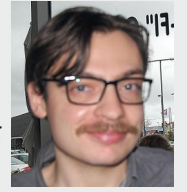
Zahra Aimad (situdiante efuyeye [réfugiée]) : Dji studyive a Kiyev (Kyiv e-n oucrinn-wès) dispu deus ans (deus ans d' corona). Li djudi 24 â matén, dj' a-st oyous kékes bruts d' pe-taedje, mins rén. Del djournêye, tot esteut normâ. Li vénrdi, ç' côp la, ça cmincive a caberdouxhî dins nosse coulot. Et les hoûlâds [sirènes] ni s' djoként nén. Ça sinteut vormint l' agnon [les choses se gâtaient sérieusement]. Avou des ôtès parey-e-s a mi, on a décidé di steper evoye. Avou kékes cayets dins on saetch di spôrt. Les tréns estént po rén. Oyi, mins faleut poleur moussi dvins. C' esteut bôgyî. Avou ça k' les Oucrinnyins n' leyént nén monter les etrindjirs.

Dji vos è dirè kécfeye dipus l' côp ki vént.

Walonreye / politike

Djans è, vos, l' Waloneye !

Asteure, l' estance economike di nosse redjon walone divént todi dpus halif halof. « C' est pé k' e l' Grece, roci » lét on télfeye dins les gazetes.

Fât l' erconoxhe : ci n' est nén blincant blincant.

Portant...

Portant, ça n' a nén todi stî come çoula. El Waloneye esta lonmint on ritche payis. Oyida k' totafwait n' ît nén tot bea tot djoli. Oyida ki, di ces trevéns la, gn' aveut bråmint des djins k' estént pôves. Mins nerén, c' est avou nozôtes k' el Beldjike divna el deujhinme pouxhance del Daegne, e 1880. Nos tayons n' ont nén dvou ratinde el colnijhaedje do Congo-Kinchassa po pleur basti l' payis. Adon, sayans d' leu rinde bon dvwer, el plaeece di les rnoyî. Porshuvans leu lousiant ovraedje, tot-z amidrant leus flotches come el colonialisse.

Tote seule so 50 ans !

Çou k' i fât sawè yet ritni, mes binamêyès djins, c' est k' el Waloneye, ele n' esteut rén li 27 di setimbe 1830. Ele n' aveut pont d' liårds. Elle esteut tot seule, avou les Flaminds, conte el Daegne etire.

Cénk dijhniyès [décades] après, elle aveut tot adiercî. Gn' av nolu ki l' aveut-st aspalé, so l' tins di ces anêyes la. Savoz pocwè nosse payis a divnou l' deujhinme pouxhance daegnrece après l' Inglutere ?

Mi, dji vs el va dire. Mins nerén, divant d' porshuve, dji vs advierti ki dji va esse ene miete crou dins m' pârlaedje.

Voci l' respoendaedje al kesse. « El cok walon a prindou ses coyés ey i les a pôzé sol tâve. El cok walon, c' esteut ene fire biesse. El cok

walon, i vla mostrer a tertos k' on ptit payis pleut mwaistri s' destinêye. El cok walon, i vla eto avanci, paski ses iys riwaitént viè l' avni. »

Dispu m'-n nexhance, e 1999, disk' enute, dj' a todi veyou no simbole subiter [faiblir, risquer la mort subite]. On djoû, l' Ospice Sint-Djîle¹ doerè comprinde ki nosse nâcion doet saetchî s' plan leye tote seule. Ni soeyans nén do bos k' on fwait les violes. Dj' a les pinses k' el Flande ni nos va nén çansler disk' al fén des féns. Po çoula, dji croe k' end a mwintes ki seront d' acoird avou mi.

Mins après ?

Dji lé sovint k' sacwants raloyisses volnut k' on-z ervâye avou l' France. I shonnut awè rovyî ki c' est les Francès k' ont-st abroké e l' Walonreye e 1785. Dj' ô Bén ki ça a stî des evayixheus pareys ås Almands e 1914 eyet 1940.

Çou ki Jules Gheude² eyet ses soçons roveynut Bén, c' est k' les Walons n' sont nén des Francès. Cwand el *Rassemblement Wallonie France* s' aveut prezinté åzès votaedjes, e 2009, il avént

fwait berwete. Di 2009 a 2011, c' esteut tolminme les anêyes ewou k' el Beldjike aveut Bén manker d' schirer. Eyet ç' pârti raloyisse la n' a nén ddja prindou pârt åzès dierins votaedjes, la troes ans did ci. Fât nén dmander !

Les cis ki m' léjhnut dispu des moes et des ramoes³ ont dvou saizi ki dji predi el fén del Beldjike po Bénrade. I n' pôreut nén vali ! [le contraire serait étonnant] C' est po ça ki nosse nâcion doet rloukî viè l' avni, come ele li fjheut, a stî on tins. Nos n' estans nén les seus ki s' vont, motoit, dislaxhî d' èn estat uropeyin. Riwaitiz do costé di l' Escôsse ubén del Catalogne. Ouy, on voet eto l' minme sacwè avou les Serbes del Bosneye.

Veyoz, l' Urope va candjî, azâr. Nozôtes, nos doerans esse presse. Ça, les Flaminds, zels, i l' ont ddja Bén comprindou. Nos vijhéns bijhreces s' avént Bén apresté a l' atake pol federalijhaedje do payis. Nozôtes, nos avans raté l' ocâzion.

L' av rimârké ? Dj' a sayî d' escrire ci tecse ci avou optimisse. Dalez motoit acertiner k' i n' est dandjreus nén possible di fé pé k' asteure. Vos serîz kécfeye dins l' bon. C' est come avou tot ; metans : el shijhinme distindaedje di masse, el parminêye yet l' après-cronivirûsse. Tot dpind d' çou ki ns dalans foirdjî.

Samuel Dumont, so elgueuyenoere.wordpress.com, li 29 di djanvî 2022.

El deujhinme pouxhance industriyele à monde après l' Inglutere

1. sidje do pârlumint walon; did la, li pârlumint walon lu-minme.

2. il a skepyî e 1946; c' esteut on soçon da François Perrin, do *Rassemblement wallon*; sicrijheu et

fonceur, i serè tofer on pirlodjeu do raloyaedje al France.

3. sol waibe « Beletristica », asteure so m' waibe-blok mon « wordpress.com ».

Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (61)

Les djeus olimpikes d' ivier 2022

Sacwants moes après les cis d' Tokio, les djeus olimpikes d' ivier di 2022 s' ont passé a Pekin, e l' Chine, do 4 à 20 di fevrî.

Oficirmint, c' esteut les XXIVinmes djeus olimpikes d' ivier.

Pekin a yeu les djeus à prumî côp e batant l' veye d' Almati e Kazakhstan.

Li politike s' invite

A tchaeke côp k' i gn a des djeus, el Comité eternacionå olimpique (CIO) ertrouve el minme traeyin. Portant i dmandnut todi di n' nén maxhî les spôrts eyet l' politike, mins çoula n' est waire shût. Pekin 2022 èn fwait nén ecsepcon. Gn a bråmint des pays k' acuznut l' Chine di djenocide (peupe-sipata) conte el minorité des muzulmans wigours à Chinsiane. Ey eto di n' nén shure el papî des droets des djins.

El politike n' est nén l' bénvnowe às djeus. Portant, elle est co sovint la come a Anverse e 1920 avou les consewincés del prumire guere mondiåle, a Berlin e 1936 avou l' montêye do nazisse, a Melbourne e 1956 cwand des so-poirteus hongrwès n' ont nén ralé dins leu pays, a Mecsico e 1968 avou l' poun erlevé des Black Power, a Munich e 1972 avou l' macsâdaedje des Israelis, a Toronto e 1976 avou l' riclamaedje disconte l' apartheid, a Moscou e 1980 et Los-sandjelesse e 1984 do tins des froede guere, a Atinne e 2004 avou l' margaye israyeli-palestinienne, sins rovyî les frawti-naedjes di Riyo e 2016.

Les djeus

Mins rvinans purade às djeus. On les a drovou oficirmint pa ene ceremoneye prezidêye pa Si Djinpine, el prezidint del Chine.

Tot conté, gn ayeut 109 esprouves dins 15 diciplenes avou po tchaeke come riscompinse às troes prumîs, des medayes d' ôr, d' ârdjint

eyet d' bronze.

I gn a des diciplenes pus beles ki ds ôtes : paregzimpe les 20 kilometes tot seu mon les omes e biyatlon. Eyet eto el Super-G omes di ski alpin.

I fât sawè k' i gn ayeut 3000 esportifs ki s' ont batou amiståvment dissu troes sites : Pekin, Yankine et Zandjacou.

Les troes veyes s' ont dispårti les spôrts insi : a Pekin, c' esteut les cis sol glaece come el patinaedje ârtistike, di vitesse, el « *short track* », el hokè sol glaece eyet el « *curling* ».

A Yankine, les esprouves di ski alpin, di « *bobsleigh* », di scleyon et di skeleton. Adon, a Zandjacou, gn a yeu les diciplenes di ski et di « *snowboard freestyle* », di ski d' fond, di sôt a ski, do combiné nôrdike et du biyatlon.

C' est li skiyatlon femes, ene esprouve di ski d' fond, k' a sacré el prumire tchampionne olimpique di ces djeus ci. C' est l' norvedjinne Therèse Johåg, el tripe tchampionne do monde, k' a codou l' medaye d' ôr.

Et l' Beldjike ?

Po no ptit pays k' est l' Beldjike, i n' faleut nén trop croere à Pere Noyé : ene medaye, c' esteut câzumint impossible (cwèk' i nd ont yeu shijh dispu l' cominçmint des djeus d' ivier).

Dayeur, el comitî di no pays dene on diplome cwand onk di ses atletes finit ene esprouve dins les ût prumîs. Eyet portant, Hanne Desmet a re-pointé l' medaye di bronze e « *short-track* » sol 1000 metres. El prumire po no pays po ces djeus d' Pekin ci.

On ptit espwer eto avou Kim Meylemans.

C' est l' espécialisse do skeleton. Sâf k' el comere a stî e cwarantinne

lâvâ, et pu, s' a coixhî. Elle a fini 18inme. Mins gn a yeu el medaye d' ôr da Bart Swings, e « *mass-start* », k' est l' prumî tite olimpique bedje às Djeus olimpikes d' ivier dispu 1948.

Et les Walons ?

Les Walons eto polnut esse firs: c' est èn ârtchiteke d' Uwar [Yvoir] k' a fwait l' adjeyant tramplin d' lâvâ, rascouvrou avou del nive fwaite avou des areyateurs [ventilateurs] eyet d' l' aiwe.

Jean Goffart, li 23 d' fevrî 2022

Belès-Letes / Istwere / Rilidjons

Lucyin (scrijheu grek)

Dji vos va djâzer d' Lucyin. Nonna, vozôtes ! Nén l' redak-tchîf di nosse gazete ! Li Lucyin kî dji vs câze a veyou l' djoû a Samozate. C' est ene pitite veye di Sireye. Mins il a vnou dmorer a Atinne après. Il a don viké a Atinne, e deujhinme sieke après Djezus-Cri.

Et il a scrît totes sôres di lives. I s' foteut del vicâreye di ses contimprins et d' leus creyances.

Les copinaedjes des moirts

Dji vos va espliker on ptit boket del copinreye des moirts, inte Caron, Diyodjinne et Ermeze.

Caron, c' est l' passeu d' aiwe. Li ci ki moenne ene naçale po fé trevâtchî li fleuve des infiers azès moirts.

Ermeze, c' est l' diè k' amoenne les moirts a l' intrêye des infiers, dou çk' i gn a on tchén avou troes tiesses k' on lome Cerbere. Ki lait intrer les djins, mins ki bawe cwand i vlèt moussî foû. Ki bawe troes côps, pus k' il a troes tiesses.

Cwand i gn a on moirt, e l' Grece Antike, on lyi meteut ene pîce di manoye e l' boke. Ene obole. L' obole, c' est l' shijhinme pârteye del drague [dragme], et l' drague, c' est l' manoye greke. Et vos m' alez dmander : « ça fwait cbén ? ». Dji n' è sai rén. Tot çou k' on sait, c' est ki les ovrîs cwâlîfyîs k' ovrént å bastixhaedje do Partenon, i wangnênt ene drague par djoû. Èn ovrî cwâlîfyî, ådjourdu, i wangnreut cbén ? 150 uros del djournêye ? L' obole vâreut don, po nozôtes asteure, a pô près ene vintinne d' uros.

Les infiers, ci n' est nén l' **In-fier**, come dins li rlidjon catolike. Les infiers, c' est çou k' est dizo l' Tere. Cwand les moirts arivèt dins les infiers, les mou-dreus sont hinés dins l' Tartâr. Les brâvès djins vont passer li restant d' l' eternité dins les Tchamps Elizés.

Et les fleuves des infiers, end a troes ki sont bén cnoxhous : c' est li Sticse, li Lété... Li Lété,

ça vout dire li roviance; c' est l' mouze ki fwait rovî; adon, cwand on a passé ciste aiwe la, on n' sait pus rén del veye k' on a moenné sol Tere. Et l' troejhinme, l' Akeron.

Diyodjinne

C' est on filozofe k' a veyou l' djoû dins on ptit viyaedje do long del Noere Mer, et k' a vnou a Atinne. C' est on filozofe « cinike » – « cinike », ça vént d' on mot grek ki vout dire « li tchén ». Et i vike come on tchén. Les filozofes cinikes sont grossirs come des tchéns. Et i cwerèt a-z aveur li viertu. Et po ça, li veye li pus pôve possible. Et Diyodjinne vikéve dins on tonea.

Diyodjinne aveut ene feye, ki vikéve come lu dins on tonea

On raconte kékès paskeyes avou Diyodjinne. Cwand Zande li Grand, li grand concwerant macedonyin, a vnou a Atinne, il a vlou vey ci curieusté la. Et i s' tineut so si tchvâ divant l' tonea da Diyodjinne. Et i lyi a dmandé çou ki lyi pleut fé plaijhi. Et Diyodjinne lyi a respondou : « Fote ti camp foû di m' solo ! ». Ene ôte racontroûle : il a veyou on djoû èn efant ki beveut dins l' tancea di s' mwin [creux de la main]. Il a divnou araedjî. Il a redâré dins s' tonea. Il a prins l' djate k' i beveut avou. I l' a spiyî a dijh meye bokets. Et il a dit « dj' esteu co trop ritche ! ».

Ey èn ôte côp, i s' pormoennéve a Atinne, k' i lujheut les cwate soleas avou ene lantiene aloumêye. Et les djins lyi dmandént : « Cwè çk' i s' passe ? I fwait bén clair, et ti t' pormoennes avou cisse lantiene esprindowe. » Et i respond : « Dji cwir après èn ome ! ». « Gn a des djins tant k' to vous voci ! ». « Mins èn ome oniesse : nén on beveu et nén on minteu. »

Boket da Lucyin

Caron (Car) : - Paye mu t' passaedje, ti, po on harlake !

Diyodjinne (Diy) : - Mins dji n' a rén ! Dji n' è pou rén : dji n' a rén.

Car. : - Kî çki n' a nén ene obole !?

Diy. : - Tertos end ont motoit, mins mi, dj' end a pont.

Car. : - Dji m' ti va stronner, si ti n' mi payes nén !

Diy. : - Et mi avou m' baston, dji m' ti va casser t' gueuye !

Car. : - C' est don po rén k' t' ârès passé l' aiwe !

Diy. : - Di, twè, Ermeze, paye por mi ! C' est twè ki m' a-st amoenné voci.

Ermeze (Erm) : Cwè çki dji dvénreu si dji dvreu payî po tos les moirts kî dj' amoenne ?!

Car. : - Dji n' ti lâche nén !

Diy. : - Kimint vouss ki dji t' dene kéctchôze : dji n' a rén !

Car. : - Ni saveuss nén ki ti dveus apoorter ene obole ?

Diy. : - Siya, dj' el saveu bén. Mins dj' end aveu pont. Est çki po ça, i n' faleut nén mori ?

Léon Thomas, âs scoles di Bive (scolaedje pa les scolîs) li 14 di may 2019, e l' samwinne del fiesse âs lingaedjes walons; a rlère avou l' shûte do copinaedje et les eredjistrumints so Wikisourd.

Istwere / Rilidjon

Djan d' Roumont, tchesseu d' diâles a Sint-Houbert

Vos cnoxhoz tortotes et tertos li floricante di sint Houbert. On fwait l' voye [pèlerinage] viè l' Bork [Saint-Hubert-ville] po s' waeranti do mâ d' araedje et rweri les mâs d' dints.

Dins les rleyaedjes di l' istwere, on cåze toti ossu di Plectrou [Plectrude], des abés come Don Spirlet et des araedjîs.

Mins l' istwere do Bork a conoxhou des ôtes floricontes, k' on n' è djâze câzu djamây.

Vo-z è la onk.

Les possedés do demon

Dins totes les egljhes et les abeyes, i gn a eue ene pitite plaèce po sognî les djins k' on djheut k' avént l' Diâle dins leu coir.

Si on djheut çoula avou rājhon ou nén, dji n' vos l' sâreu dire. Lesseur ki, pa des côps, end a eue k' estént dits « macreas » djusse pa des malignants k' estént djalots [déclarés sorciers par jalousie].

Djan d' Roumont

I vikéve do trevén des abés Balla pu Di Masbork. C' esteut on tchesseu d' diâles (egzôrçuleu).

On l' veyeut foirt voltî, shonne-t i, pask' il adiercive toti s' côp [il réussissait]. On té succès vineut d' ses priyires et d' ses djoûs d' djune (les djoûs k' i dmoreve sins magnî). Ey ossu di s' fwè.

Djan n' a eue pus k' on bresse, li droet, po fé ses cayets, paski l' gâtche esteut moirt.

Comint lu, on grand sierveu do Bon Diu, a eue polou atraper ene paralizeye ?

On dit k' il a yeu çoula e 1606, après a eue tchessi les diâles Leviatan, Belzebute et Astarote, padfoû do coir d' ene djonne feye d' ene vintinne

d' anêyes.

On dit co k' il a bouté troes moes à long po-z î ariver.

On nos dit co toti ki mwais d' awè stî « fotous a l' ouxh », les troes diâles l' ont atrapé, et l' ont misdrouyî, el laixhant la po moirt.

Li Bon Diu l' a sâvé, mins dins l' istwere, il a pierdou si gâtche bresse.

Il a cwanlminme morou e 1619 a Sâci (dé Udindje, e payis d' Årlon).

Mins vola ! Est ç' li vrai, çou k' on dit ? Ba ! Dji vos l' dene po çki ça m' costêye.

Dimitri François, daprès on live e francès da André Neuberg so les racontroûles do Payis d' Årlon, li 4 di djanvî 2022.

Ârt

Kimint k' dj' a divnou veulresse d' ârt

...La cwénze ans d' ça, et co hay. Mins la Bén 25 ans ki dj' tchifôde dins les sacwès d' ârt (couleur a l' aiwe, acrilike so bwès et so papî, setch pastel).

Dj' a-st aprins a ovrer sol veule a l' Academeye des Beas Ârts di Nameur. Gn a eue k' la ki dji pleu aler a des eures k' alént avou mi ovraedje a Boudje.

Gn a ça d' bea : li matire prumire est àjheye a trover. Insi : ene werene [vitrine] sipiyeye a on botike di l' Lyon. Vos n' avoz k' a-z î aler ramasser âs bokets d' vere. U prinde des viyès botayes.

Après, fât co do treyisse come po on resseré âs poyes [enclos pour poules] âs mâyes 5 milimètes lādjes. C' est tot.

Mådjiner vosse pîce

Après, vos fât mådjiner li pîce ki vos voloz foirdjî. Ey aprume si (ou ses) couleur(s). Adon, vos dvoez arindjî vos taexhins [tessons] d' vere dins ene sacwè ki les va tni eshonne.

Ça pout esse on cilinde di cwârton d' on rôlea d' papî d' tchiyote; ça pout esse ene viye tchâsse di nilon.

Pu refaxhî dins del wate. Adon, refârduler l' popene avou vosse treyisse di poye k' el doet Bén ratoirtchî. Pu abloucnner ttafwait avou des nâlîs [lanières], divant d' el mete e for.

Vosse for (electrike) est 45 cm hôt. N' alez nén fé ene pîce pus grande, ca ele n' î mousrè nén. È plantchî, gn a do fén sâvlon.

Vos alez programer l' for po monter disca 1200 digrés, apas [palier] après apas. Pa ene bâkete [hublot], vos ploz louki si l' fondaedje va come vos

Li pîce ki dji vos esplike

vloz. Si ça tchâfe trop rade, on voet ki l' veule si crevåde, et i pout peter. I fât rastârdjî l' montaedje del timperature.

Cwand vosse veule a fondou, et fé ene pîce come vos avîz (a pô près) preveyou, vos arestez l' for, et l' leyî rafroedi deus djoûs à long. Nén drovi, da, vozôtes ! Mâlureus, twè ! Si on drove, totafwait est pol diâle !

Li treyisse a dmore dins l' vere fondou. Vos rsaetchroz les rleyons d' âdfoû [déchets extérieurs] avou ene picete.

scrît e walon daprès les esplikêyes e francès di l' ârtisse, Marie-Line Dabe.

Li Rantoele às belès-letes

Limero 56 (rawete al Rantoele l° 101 del boune sâjhon 2022)

Ene ouve ni vât ki po ostant k' ele soeye li djusse et vraiy temoen di s' tins. L' oteur walon doet esse modiene, et l' pus hardeye idêye nel doet nén rbouter. À contrâve, el doet rcweri. (Lambert Lemaire, adrovaedje do 49e anouwaire del soce « Les oteurs walons », 1964-1965, p. 24)

Les tchivroûs

Cwand nos esténs djonnes omes, mi camaeråde Noré et mi, nos bracnéns co voltî, come ça, di tinzintins, po tirer on live, ene robete ou on faizan. Onk ou deus, nén dpus, djusse po fé ene boune eurêye.

Ci djoû la, a l' anuti, k' i fjheut on bea clair di bele, i nos prinda l' zine d' aler fé on toû, Noré avou si nouv-milimetes às plonks, et mi avou l' bacaloumire a l' clitchete (sovni des Amerikins).

Nos nd aléns bén pâjhûlmint, conte vint, sins brut, les ouys bén à lādje.

Nos cnoxhéns bén li plaeece wice ki l' djibî si rashonnéve.

Arivés a ene céncwantinne di metes del forire d' on ptit bwès, nos toumîs a djnos padrî on bouxhisse : divant nos ouys, on tâvlea di tote beaté: ene trope di tchivroûs. End aveut bén ene dozinne. Des cis k' i gn a brostént des djonnes âbes. Des ôtes, li hanete sitindowe, dressîs so les pates di drî, groumtént les fouyes k' estént co a leu poirteye. Deus ôtes estént tiesse conte tiesse po mostrer leu foice. Des ôtes djouglént, potchtént, fijhént des couperous, pé k' des acrobates di cirke.

Di tchaeke costé del forire, deus ôtes si

tnént bén droets, les orayes a l' awaite, come deus sintineles, presses a-z anoncî l' dandjî.

Des lâmes corént so nos massales, mouvés k' nos esténs, li shofla côpé. Nos n' âréns ddja polou dire ene parole. On tâvlea : dji n' vis di k' çoula !

Nos cwitîs tot doucetmint, so l' betchete des pîs. Nos n' djâzéns nén et nos avans rintré.

Noré k' aveut l' pincea e l' ouy, ponda l' imådje so ene grande toele di lén, po n' rén rovî di çou ki nos aveut tant fwait mouwer.

Kibén d' côps n' avans dju nén conté, raconté, rinovlé noste istwere, et todi avou li minme mouwaedje e l' vwès.

Li mâleur a volou ki Noré, tot bagant, âye pierdou li toele di nos sovances. S' a-t ele evolé ? Nos n' l' avans djamây ritrové.

Dj' arestêye paski dji m' mowe co tot racontant nosse vuzion !

† Joseph André (1932-2012),
nén eplaidî, rimetou al
Rantoele e 2002 po-z î esse
edité.

Lu walon
êsteût s' dyôye

Marcelle Gabriel

su payon et
bonheur

Nosse viye tévé

Do tins ki dj' vos cåze (1953), vos estîz kécfeye co dins les cabus u dins dins l' tchena del ciwagne k' apoite les efants. Po n' nén dire on ptit djermon dins les bousses di vosse pa. Mins mi, dj' esteu dedja avou m' mouzon ki rwaitive li posse às imådjes.

Li tévé ki dj' vos di esteut metowe à fond di nosse botike às loumires, djusse a l' adroet del finiesse. Insi, les djins ki passént el polént rwaitî d' estant sol pavêye.

Dji fjheut don come tertos. Di l' ivier, dji m' rafûléve avou wants, bounete ey echerpe, et dj' aléve sol pavêye. Lavola, gn aveut ddja ene triclêye di pwaires d' ouys, grand à lådje, ki rloukênt li novea pitit caliguluk [*la nouvelle petite merveille*].

Mononke Tchåle åreut bén yeu fwait on fime a lu tot seu. Cwand Lino Ventura — k' i loméve « li dogueu ! » — arivéve « sol sinne », i cmincive a fé aler les bresses di tos les costés. Avou s' canote di triviè, et l' tchén d' cigarete [*mégot*] ki pindéut après s' lepe do dzo, i fjheut les cwanses di s' bate às côps d' pougn avou nosse Lino, tot boerlant : « Wai ! la l' dogueu ! To vas vey ene sacwè ! »

On pleut bén waitî a lu, po n' nén ramasser onk di ses côps d' pougn dins s' djaive, et toumer la divant l' fén do fime, sins sawè kî çk' aveut wangnî (li dogueu, assuré !).

C' est d' bele cwand gn aveut do fotbal ! Li pere Mostene rintréve li tévé dins l' « mājhon ». C' est come çoula k' on loméve li mwaisse plaeece-bas, ki fjheut coujhene et sâle a magnî, et la k' on s' poleut ashire po waitî. Et les omes do viyaedje : « Ça fwait k' Alfrede a rintré l' tévé. Alans lyi dire bondjoû, mins ni rovyîz nén l' louwaedje del mājhon : ostant d' trapisses ! »

Des Rotchfoirt, come di djusse ! C' esteut a ene pixheye [*« pissée », faible distance*] petite di Yon [*On*], et on les aléve cweri direk a l' abeye, et les tcherdjî so nos velos. Des djoûs k' i gn a, mononke Tchåle kimincive dedja a les boere so plaeece. Et, s' il esteut trop sô

po rivni, i lodjive mon les moennes, et rariver l' londmwin do matén.

Padecô, gn aveut ene des lampes ki petéve tins do match. Mondju todi ! Vos ârîz veyou li ké disdut [*branle-bas*] ! Nosse pere bizéve djus dins si ovroe [*se précipitait en bas dans son atelier*] k' esteut e l' cåve. Ene munute après, i radârêve [*revenait à toute allure*] avou l' boesse às lampes di scours, k' i tneut bén precâcioneuzmint, come onk ki poite li Bon Diu. I faleut co trover l' boune, aprume dire ses priyires po k' i gn âye co di ç' sôre la. Les rwaitants estént so des tchôdès braijhes. « Nodidju, on va rater les gôls ! Dispaitche tu don, Alfrede ! »

Mins, al fén des fén, cwand il aveut tot naxhî [*fouiné*] dins l' boesse, i rexheut todi l' boune lampe, et l' mostrer a tertos, come li prestidoetî ki sôrtixh li robete foû do tchapea.

Des côps, i nivéve dins l' waitroûle : dj' ô bén k' les imådjes estént brouyeyes, et l' son raetchotéve. Adon, nosse pa divéut monter sol toet po rmete l' antene do bon costé. I s' kitoirdeut come on vier, po n' nén dmorer a stok dins l' barbakene [*châtière*], k' esteut mo stroete. Cwand i ndè vneut foû, il avneut so l' grosse plake la k' on aveut assudjetî ene adjeyante antene. Neni, ci n' esteut nén l' Tour Efel, mins avou ses coidlaedjes et ses bresses di tos les costés, on pout dire k' elle aveut d' l' aleure.

Les rwaitants – ki n' savént pus rén rwaitî – s' adjokênt al cawêye [*à la file indienne*] dins les montêyes, k' i nd aveut troes volêyes.

La-hôt, nosse pa esteut ki fjheut d' l' ekilibrisse po tourner ene miète l' antene, sins s' epîter dins les câbes d' atna [*soutènement*]. Louke k' il åreut yeu volé al valêye ! Et on dit k' a Yon, c' est des couyons !

Adon, i dmandéve às ôtes : « asteure, ça va mî ? ». I transixheut d' ôre li response. Adon, li tchinne des omes fjheut dischinde li messaedje disca l' mājhon, et fé rmonter les racsegnes. C' esteut come ene pîce di teyâte improvizêye, mins come il avént ddja repeté mwints côps ci sinne la, ça aléve come do papî al

muzike. Portant, zels eto fihént les ekilibresses, tchaeke so èn apas des montêyes. I faleut comprinde cwè, et l' repeter à ci do dzeu u do dzo, tot tournant les talons d' on cwårt di touû... sins s' toirtchî l' pî!

Li telefone arabe rimontéve don les troes plantchîs del mājhon, et trevâtchî l' barbakene, po-z avni às orayes da popa.

« C' est ddja ene miete pus clair, mins gn a co del nive ; asteure, ça n' nivtêye pus si foirt ; a ! ni bodje pus a rén : c' est clair ! »

Adon, nosse pa s' rissouwéve si front... pa abitude, pask' i fjheut sovint cayant d' froed, al miercopete do toet. Schapé, èn ome ! I s' pleut rwinner [se refauffer] a l' evier dins l' barbakene, les pîs les prumîs, et rtrouver l' boune tcholeur do feu e l' aisse.

« Mondju, Alfrede, vos estoz tot edjalé. Vinez vitmint boere èn ocso po vos reschandi ! »

Et, la-hôt sol toet, gn aveut ossu des binājhes : le ptits moxhons ki s' alént poleur rapîçter [se repercher] so ç' drole di bouxhon la, avou des coxhes et ses coxhetes totès droetes.

Li « mājhon » - li mwaïsse plaeece-bas ki dji djheu voci àdzeu - di nosse pitite mājhon d' ovrî sierveut a ttafwait. Nén seulmint a rloukî l' tévé, cwand elle n' esteut nén dins l' hâynaedje [étalage] e botike. Mins, avou, a magnî, a fé a magnî et pâr a-z î planter l' sapén d' Noyé. (O ! nosse sapén d' Noyé ! C' esteut ossu on caliguluk, avou les loumrotés ki cligntént, et màgré les guirlandes « tchiveas d' andje » ki piként ostant ki l' grete-cou [houx].)

mi, divant l' werene

li tévé, a hintche àdzo

C' est cotodi dins ç' plaeece la k' on fiestixheut nos ans.

Et pu, cwand on pindeut on noer tåvlea après l' rampe des montêyes, ele divneut scole. C' est la k' on-z esplikéve a Emile li probleme do batch d' aiwe k' on rimplixheut et vudî e minme tins.

Emile, c' esteut l' vijhén. Il aveut des rondès berikes ceclêyes di noer. On bråve valet, mins c' esteut nén di s' difâte ki les rinnes n' ont pont d' cawe [il n'avait pas inventé le fil à couper le beurre]. I lyi faleut spliker et respliker et racaspliker, disca tant k' nosse mame veyeut bén k' i gn av pont d' avance, et fé djoker li lçon. Dji m' sovén d' on cōp ki nosse pa lyi aveut scrît ene luçon d' electrike à tåvlea, li lwè d' Ôm si dj' el tén bén. Mins nost Emile n' arivéve nén. Et faleut aprester a soper.

« Djanine, ça vos va si dj' lai l' tåvlea pindou, des cōps k' Emile arivreut. »

Mins pont d' Emile. Nosse pa raguidéve co on cōp ses esplikêyes di professeur. Binājhe come ene poye k' a trové on vier, ene djin, di co sawè tot ça ! Mins come Emile n' esteut nén cotodi la, i disfaça totafwait. C' est a ç' moumint la... ki nost Emile s' apoenta.

Àdjourdu, « li » tévé, c' est da minne. Da mi et por mi tote seule ! C' est come ene erlike. Nonna, dji nel rivind nén. Djourdidju nonna ! Nén co po ene bleuwe vatche !

Joselyne Mostenne (del copinreye di Rotchfoirt), li 17 di djanvî 2022; ratournaedje : Li Rantoele.

Asteure,
c' est da
minne !
Da mi tote
seule !

Portchessaedje

Cwand tes demonêyès idêyes
 Rivnênt kekyî t' vinte,
 I m' montêve ene moyale five ;
 Dji t' âreu voyî à diâle !
 Âdjoûrdu,
 Dji n' a rastinou
 Ki l' bele pormoennåde
 Di nosse vicâreye.
 Bele,
 Come l' imådje di l' Aviedje
 K' on va priyî
 Dvant d' s' edoirmi.
 Dji n' voe nén voltî les eglijhes,
 Ni les andjusses di prandjire,
 Ni les tchants ki tchainut dâ docsâ.
 Vos m' dinroz vosse pardon.
 D' ewou sourd-t ele,
 Ci viye peu la,
 Ki m' rimonte,
 Ki m' tént lon erî des eglijhes ?
 Ci viye peu la,
 K' on rsint vaila
 Ewou ki l' moende pitit brût,
 Vos tchait so l' dos come on vî rvazî.

In Noyé sins popa

In Noyé sins popa,
 C' est come in ddjuner sins lacha.
 Popa dène in riya foirt bea [bê]
 A l' ivier ey a l' esté.
 Dj' inmreu vos vey ureus tote vosse veye
 Ey esse fir di nosse Walonreye.
 Les boles do sapén n' ont pupont
 d' couleur
 Pask' ele ni veyèt pus vos marqueurs.
 Et les djouwets n' ont pupont
 d' egzistence
 Paski dji vs ratind come ene sins-
 pacyince.
 Dji n' voe ki do neur pattavâ;
 Dj' a dandjî d' ene tchandeye po mete la-
 hôt
 Et l' esprinde avou l' feu do solê;

Souzane Mahin, li 25 di fevrî 2022 (rifondant walon; so Wikisourd avou esplikêyes)

Portant, et avou ça,
 Dji m' asgline padvant l' foice
 K' il a falou po les basti.
 Dji m' asgline
 Divant ces djins la k' els ont saetchî
 Foû d' leus mwins.
 Dji pepeye di hâsse
 Divant ces djins la
 Ki vegnut vaila
 Po s' rapâjhî,
 Po s' recoraedjî.
 K' a dj' e l' capotene,
 Po n' nén croere a tot ça ?
 Cwand dji m' edoime à niût,
 Padzo les stoeles,
 Dji m' distchâsse di mes peus
 Su l' soû. Miernou,
 Dji ratind ki m' soumey
 Reface mes disbâtchances.
 Ledjir come on ploumion,
 Rinetyî di totes mes frawes,
 Dj' asplane tot li stoelî,
 Po rtrover ene mitan ki dj' n' a pus.
 Est ç' li sonk dâ Bon Diu
 Ki courreut dins ses voennes ?

*Mâjhnî (Jacques Desmet), li 20 di fevrî
 2022*

Adon, dj' a dandjî d' ene grande fuzêye
 Po vey les stwâyes ki rglatixhèt à lon
 Et magnî on wastê foirt bon.
 Dj' inmro bin k' vos rivnîche a nosse
 viyadje
 Et m' dèner ene miyète d' ovradje.
 Come dji ratind k' i plûche,
 Dji ratindrè bin k' vos rivnîche.
 Les wastês del fiesse n' astint nin beas
 Pask' i n' oyint pus vos pinsêyes.
 I m' fât ene miete di vos rwèjins,
 Et dji vos frè in bea dessin.
 On n' magnrè pus les âbussons
 Tant k' vos rivnîche; i sront ça pus bons.
 On dwèrè awèr du couradje
 Et monter djusk' às nuwadjes.
 Ciddé, i gn è ki do vude.
 Cwand m' ridjouwrez on boket d' flûte ?

Viyès croyances

Mete les pakets

Vos mi dmandez si dj' esteu on gamén falou ? Dji vos di : *Åy, surmint ! Surmint ! On passéve Wame – l' aiwe li passe a Yon ey a Djmele – po ndaler djouwer sol Djerni.*

Et gn ayeut on passeu d' aiwe a pî, Riri. Il ayeut des grandès botes di pexheu. Et alôrse, i passéve tolmonde so s' dos. Dj' esteu li seule bâshele di tote li binde. Tos les ôtes, c' esteut des gaméns d' Yon. Ey avou zels, les soçons di m' cuzén ki rivneut do Congo tos les troes ans.

Trevâtchî l' voye do trén

Ey adon, nos esténs todi à Djerni. On montéve li grand hourlea, disca on fraiti... on passaedje, ki dnéve so li tchmin d' fier, ki passéve la. Et dj' a co cnoxhou les tréns al wapeur. Et dj' esteu li seule ki les oyeut vni. Les gaméns djhént todi : « Jojo, schoûte ene miete po vey si l' trén arive. » Et dji meteu mi oraye sol ray. Mi gâtche oraye, dji m' sovén bén. Et dji schoûtéve. tot levant m' mwin come ça e l' air. Tot d' on côp, li brut s' etindeut pus foirt. Et dji sepeu bén l' moumint ou çki li trén aléve sôrti do tournant – i gn ayeut on grand tournant, divant l' montéve tot droet viè Mârloye. Et dji levéve li mwin. « Ça î est, mes djins, il est la. » Adon, on coreut et on trevâtchive les rays po-z aler à Djerni.

Les pakets

Mins m' grand-mere, leye, elle esteut mwaijhe, di m' todi vey rôbaler avou les valets. Ele dijheut – avou mi, ele ni cåzéve nén walon mins francès. Ele mi dijheut : « Jojo, mostrez mu vos mwins ! » Dji lyi mostréve mes mwins. Ele dijheut « A ! ça î est ! Janine ! Janine ! – c' esteut m' man, hin, ça – Janine, elle a l' fiflinne, saiss, li gamene. I fât aler mete les pakets amon Maria. » Adon, dj' av peu, paski dji sepeu bén cwè çki c' esteut, hin, les pakets.

Et les pakets, c' esteut ene maxheure di rowe

[rue] – ene plante ki fjheut piede l' efant a ene ratindante ; on n' è pleut pont ahiver, mins Maria end ayeut dins ene mucheye coine di s' corti. Ene maxheure di rowe, di dj', avou des viers di tere, del benoete aiwe, do crâs lård... Infén ! dji n' sai pus tot cwè.

Et ça sinteut mwais ! Teribe ! Ey ele maxhive tot ça, hin. Ey ele meteut ça dins des lokes di blanc coton. Et on refaxhive ça âtoû des pougnets. Et i faleut wârdér ça deus u troes djoûs, dji n' sai pus cobén. Ey adon, i faleut taper les pakets dins li stouve-crapåd. Ele droveut l' coviete avou l' graweye. Et i faleut taper ça dins l' feu sins rwaitî ! C' esteut impôrtant. Ey adon, après, ele dijheut a m' mere : « Veyoz, Janine, asteure, li gamene, elle est coete [calme]. Ça a Bén stî, les pakets. »

Dj' av peu, hin, k' on m' les rmete. C' est po ça ki dji m' tineu pâjhûle.

Ribenixhaedje à Bork

Cwand les pakets n' alént nén, ele m' avoyént – mi mere et m' grand-mere – a Sint-Houbert, dins l' bâzlike. Et la, c' esteut come èn egzorcisse, hin. Dji m' diveu mete a djno, do costé des fonds batismâs. Dji m' sovén bén, hin. On rintreut, on tournéve a droete. Et la i gn ayeut... ayi, les fonds batismâs, dji n' sai nén trop cwè. A droete, dji m' sovén foirt bén. Dji m' meteu a djno, et l' curé esteut âtoû d' mi, tot djhant totes des incantâcions et des oremusses di totes les sôres.

Et mi, dj' av peu. Mins dji n' oyeu rén. Dj' esteu asblaweye pâ grand sint k' esteut la dins l' fond. Li posteure avou l' cîer et les grandès coines, et l' croes à mitan des coines. Et dj' esteu

asblaweye pa ç' posteure la. Dji n' etindeu rén.

Ey après, on rivneut a Yon. Et mi dji tuzéve todi a ci posteure la. « Et l' gamene, ça va ? » « A ! ça va mî ! Elle est rapâjheye ! »

Mononke Châle

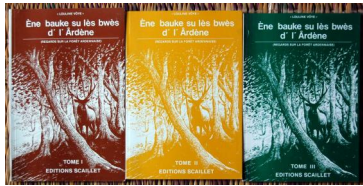
Fât dire ki dj' ayeu di kî tni. Mononke Châle, ki dmoreve avou nozôtes, c' est lu ki moennéve les tréns sol lene di Lussimbork. Et des côps, il esteut târdou. Et i fjheut demarer l' trén a Mârloye pal tchâfeu – li tchâfeu, c' esteut l' ci ki meteut l' tcherbon dins l' machene. Et l' trén arivéve tot douçmint. I lyi dijheut : « Tot douçmint, hin ». Et mononke Châle trevâtchive li corti – li grand corti – i passéve Wame – i gn av cwand minme on pont, mins sol costé. Monter l' houréve po-z ariver dins l' trawéve, la k' el trén arivéve. Et i potchive dins l' trén; disca Lussimbork. Et i ramoennéve des botayes di gote lussimbordjwesse. Et i discandjive avou les moennes di Rotchfoirt. Il av come on contrat avou les moennes. I pleut prinde des trapisses – del dijh, del merviyeuse u dji n' sai cwè – mins i dnéve del gote às moennes. C' esteut come on contrat.

Et po n' nén k' on veyaxhe les botayes, i les catchive dins l' tcherbon.

Les etermints

Mononke Châle, il aléve a tos les etermints. C' est çk' il inméve li pus. Come il esteut avou tos les vîs camaerâdes et tot ça, Bén i rintréve padecô l' londmwin. Mins dji n' vos sâreu raconter çoula vaici. Dji n' a pupont d' plaeece. Kécfeve dins « *Singuliers* » u so « Wikisourd ».

Joselyne Mostenne; eredjistrumint do 14 di fevrî 2022.

Coirnêye des lives e walon

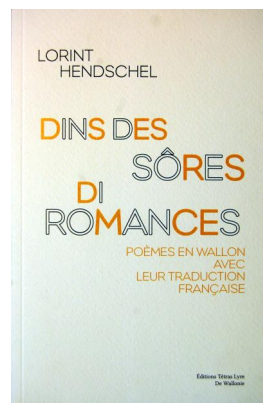
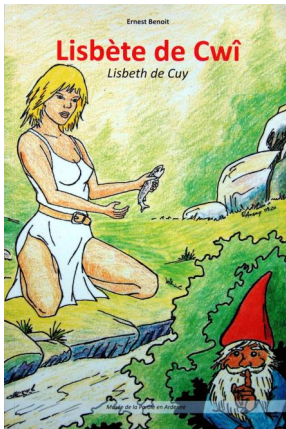
Lisbete di Cwî

On roman so les nûtons po les grands et les ptits. Il a stî scrît pa Ernest Benoit. Cwî, c' est la k' i gn a on trô des nûtons tot do long di l' aiwe di Lesse, so l' ancyin pitit ban d' Anloe, asteure on viyaedje do Grand Libin.

Racourti

C' est l' istwere d' on pâpåd k' a stî abandné pa èn ome a tchvå so on tchmin. A costé d' leye, ene boûsse rimpleye d' ôr. On vout ki l' cavalî l' âye riçû di des djins ki vlént fé disparexhe l' efant. Pocwè ? Dji n' vos l' dirè nén todi !

C' est les nûtons d' Cwî ki ras-codît l' bâshele. Ene bâshele foû ordinaire, k' aveut ene foice misterieuse divintrinmint.

Rimarkes di lijheus

Sacwants pâdjes do live ont stî lîtes a l' copinreye di Libin. Mins ci n' est nén todi âjhey di prononci come l' oteur l' a scrît (e Feller), po les copineus nén afaitis å scrijha ë. L' oteur l' eploye po les mots k' ont l' voyale « u » dins les accints walons des viyaedjes vijhéns. I riscrît insi l' prononçaedje d' après Anloe et Ôtchamp, k' il a-st oyou des ovrîs ki boutént a s' soyreye a Viyance.

Mins ârvierdimint, ene lijhresse ki n' a nén lî tot hôt nos a dit çouci : « C' est onk des râles lives e walon ki dj' a lî d' ene trake. Nonna, dji n' a nén stî arokêye pa l' ortografeye, paski mi ouy comprend les mots (fât dire ki c' est câzu mi prôpe accint do walon), et dji n' saye nén d' prononci tot lijhant. »

Çouci vént stârer l' idêye foirt sipârdowe come cwè l' walon, el fât lére tot hôt po l' comprinde.

Å Muzêye do Pârlaedje e l' Ârdene, contact@museedelaparoie.be.

Dins des sœurs di romances

C' est on mexhon d' arimés da Lorint Hendschel eplaidî amon l' editeu Tétrás Lyre l' an 2020, dins l' rilêye lomêye «De Wallonie».

Ces powinmes la avént ddja stî eplaidîs dins l' pitite coleccion di l' SLLW et so les Cayés walons. Mins end a eto ki n' avént mây sitou edités.

Minme si les bokets e walon sont ratournés e francès (målureuzmint, sol pâdje di droete), ci n' est nén todi âjhey di vey li parfond sinse des arimés. Metans ci-ci :

Âdfoûtisse po tofer, vos n' m' âroz mây divins rén, nén minme divins mi-minme. / Li pus bea brut : l' ouxh ki s' riçape.

Divant di rexhe foû d' l' enocince, nos tchanténs : / « Ene deus troes / Vos estoz foû / Po tos les djoûs »

Et vo nos la enute dins l' âdvins des sacwès / Mwin prijhe e want / Tchâ resserêye e l' pea.

Dandjreus ki li djhêye ki cmince pa « Ene deus troes », c' est ene contene po poter. Dj' ô bén, dins les djeus d' efant, po vey kî çki va djouwer l' prumî, udon conter tins k' les ôtes si catchèt cwand on djowe âs respounetes [cache-cache].

Fât i croere ki l' powete aveut sogne di s' egadjî (vos n' m' âroz mây divins rén). Et n' nén voleur tuzer po vey si, divintrinmint, il esteut droet dins ses botes (vos n' m' âroz nén ddja divins mi-minme). C' est don èn « âdfoûtisse » [autoexclus].

Mins, asteure k' il a moussî dins l' vraiye veye, et dveur « esse âdvins », i s' î sint å stroet, come ene mwin dins on want, come li tchâ k' est resserêye dins l' pea.

Atchtâve so <https://www.editionstetraslyre.be/>

Lives e walon co atchtâves al Rantoele

emilez a : f.assurances@gmail.com

Louline Vôye, Ène bauke au lès bwès d' l'Ârdène, tome II (1993)	6 €
Lucien Mahin et collaborateurs, Qué walon po dmwin ? (1999)	24 €
Lucyin Mahin, Li batrêye des cwate vints (2004)	12 €
Laurent Hendschel, So l' anuti (2006)	15 €
Lucyin Mahin, Eviè Nonne (2006).....	15 €
Yannick Bauthière, motî d' potche walon / francès & francès / walon (2009).....	9 €
Jean Goffart, Dji m' lome Meliye (2009)	9 €
Lucyin Mahin, Vera (2011).....	18 €
Jacques Desmet, On Sâni a pârt (roman, 2013)	15 €
Jean-Pierre Dumont, Tot toûrnant lès pâdjes (2017).....	12 €
Lucyin Mahin, Moudes a rvinde (nouvelles, 2019)	18 €

Linwe-ehâyaedje

Des novelès sayes d' ortografeye

Djôr Staelens, on scrijheu dins nosse gazete, vént di tuzer a ene ortografeye pâr diferinne di totes les ôtes. Ki di dj' ? **Deus** sistinmes, onk del sôre do rfondou, l' ôte pus près do Feller namurwès mins avou des piceures di dvant l' Feller.

Nos vos les mostrans âd triviè d' èn ârtike k' i scrijha po nosse gazete, nos dmandant Bén di n' nén bodjî a si ortografeye.

Li Colebeye¹ ses ġints et ses lingaetçs²

Noss Nicolaî, nos avam stî treûs samwinnes e Colebeye : quâtes djoûs à Cârtagne, et l'restant à Bogota. C'est noss prumî voyaetç, po conoxhe li payis, et plaîçt à Diu, nos î rtoûnram pus târd po quâire nos efants. Gi sâröve sicrire tot on live so noss voyaetç, min açtöre ġi n'vos va nein nâjhî avou. Sölmint ġi v'va dire quomint qu'ġi corwaîte les lingaetçs di Colebeye (corwaîtaetç linwitç).

Âré l'espagnol, li Colbeye a co 65 ôtes lingaetçs oficirs, éyet co 4 ôtes nein-oficirs. Divant l'voyaetç, ġ'avöve deġa schoûtai del musike e lingaetç wayou. Min so plaeece, ġ'a stî din les dös les pus grandès livreyes di Bogota : 75% di lös lives esteint e spagnol, 25% in inglès, et rein do tot rapoirt âs ôtes lingaetçs. Nein on fime, nein on CD, nein on motî, nein on roman. Rein di rein. Qûand vos waîtîts les Colebyîs, waîre did zels sont blanks ; à Bogota, li mitan ont l'viyaîre d'indîîns, et à Cârtagne quâsu tortots sont neûrs. Di puss, lö coujhene n'est nein d'Urope, min pâr did so plaeece. Tolminme, tot l'monde si creût dischinde foû des noûvnants espagnols, et nouk ni voût acreûre qu'i sont did la. Adon ons etind douveint qui les

1. Poy qui l'ome qui fwaît avou les colombs si lome colebî ou colbî e walon, tofér parêy, les payis qu'ont fwaît avou Cristofe Colomb si lomnut Colebeye ou Colbeye.

2. Avou l'sicrijhince disfranskaînye, i fât lére insi : ċ = tch ; poy ġ = dj ; poy ö = eu ; poy eû = eû à Lidje et wè à Nameur.

ġints vèynut les ôtes 69 lingaetçs evi. D'ôte pâr, i m'shonne qui l'Academeye da Bogota saye di xhinai l'Espagne : ele dispermete qu'on diye « vos », adon à Bogota tot l'monde atowe tot l'monde, et dġa nein usted ; tot â méyös, on m'a dit : Tu merced debria ocultar su celular, porque hay muchos venacos por acá, « ti grâce fröve mea d'mouçhî si sûtifone, vèyanmint qu'i gn a brâmint des Vnijhlîs³ vaîci. » Divin les buss, les anonces ôtomatikes sont dites e spagnol di Madride, çou qui voût dire qui les grossès tiesses di Colebeye ont dvintrinmint ene ecomele di pitivös [complexe d'infériorité]. Tolminme, les reclames et les afîces po s'faî electai, ele sont tortotes sicrites e spagnol do payis, et nein li cea dl academeye.

Come vos l' veyoz, li scrijheu va rcweri foirt lon po rtrouver l' etimolodjeye des mots. Por lu, c' est l' prumire atuze po decider d' l' ortografeye. E rfondou, l' etimolodjeye n' arive k' al shijhinme plaeece, après (1) li pus lådje oyowe [forme dominante]; (2) les betchfessîs scrijhas [diasystèmes orthographiques]; (3) les sorwalondes [forme locale, mais plus éloignée du français que la forme dominante]; (4) li rîle des rîlêyes [loi des séries]; (5) l' economeye di letes et d' senes, metans avou l' disfaflotaedje [désaccentuation].

Po si on n' voet nén voltî si

3. Vinijhlî = ġint d'Vinijhale. Vinijhale = "pitite Vinijhe". Esp. Venecia → Venezuela.

« walon disfrancijhî », il atavele èn ôte sistinme, ki nos vos fjhans vey ciddé padzo tot vos dnant l' fén do tecse sol Colombeye.

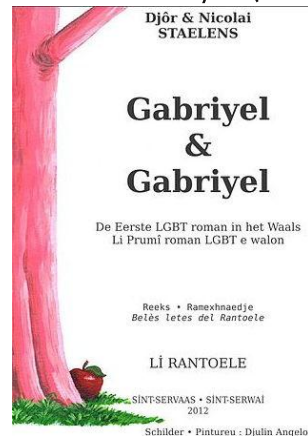
Li Colèbiye sès djints èt sès lingatchs

Avou l' inglès, c' è-st-one ôte afwaîre. D' on costé, li spagnol di Colèbiye n' a qu' waîre di mots qui vègnenut d' l' inglès, çu qu' èst fwârt bin. Min d' ôte paurt, gn a brâmint dès scoles qu' acsègnenut t'tafwaît in inglès, gn a brâmint dès profs èstats-unyîs qu' acsegnenut l' inglès al maujon, èt brâmint trop d' lîves in inglès esès lîvrîyes.

Nén l' prumî cöp

Ci n' est nén l' prumî cöp ki li scrijheu fwait des sayes d' ortografeye, et di noûmotyince lu tot seu. Dedja si prumî roman, Gabriyel eyet Gabriyel (2012), aveut stî scrît avou des scrijhas diferins des cis acceptés el Rantoele-gazete et decidés pâzès rfondeus del minme soce. Lanawaire, il aveut ratourné ene lete d' apoisse [épitre] dins cwate sistinmes ortografikes diferins. I nd aveut profité po fé tot on live po-z espliker si novea sistinme k' i loma « rifondou avancivös ».

Les cis ki deynut ki l' walon doet awè toplin del varyisté, ki c' est ça ki fwait noste idintité, i seront sol houptiket [à la fête]. Tant k' âs mâlureus ki saynut d' el sicrire come i plèt, d' ene façon u d' ene ôte, i seront co pus dzôrnés.

Tchanson e walon

Ene novele binde di tchanteus e walon

Ele si lome « Lorient », dj' ô Bén li no e francès ey e walon (« lôriort ») d' èn oujhea ki s' houke ossu « ôrimiele », « mâvi d' ôr », « colâd-pirâd » u « colâbriyâd ».

dnént leu prumî concert a Nameur, dins ene biblioteke lomêye « li noer miyot » [milan noir] (on dmeure dins les moxhons). C' est l' seule bibio- teke di Sint-Serwai, tinowe a môde si soce camaerâdrece.

À mitan do rispitaedje

Nos esténs li 21 di djanvî, djusse al copete des epestife- raedjes do cron virûsse a s' cwatrinme rispitaedje (61.000 cas d' laboratwewere par djoû à 27 di djanvî).

Àresse, les « bleus » [flics] d' Nameur ni fjhént pont d' Bén po nozôtes. On a yeu droet a l' bleuwe lampe djusse dirî l' divanteure do bastimint on gros cwârt d' eure à long. Brâves policîs, va. On s' âreut yeu creyou dins on dancigne avou on stroboscope.

D' intrêye di djeu, Zavî Biernî [Xavier Bernier], li tchîf di binde, nos rmerciya tchorleuz- mint d' awè vnou mâgré l' vint d' bijhe et mâgré l' piyintche [épidémie]. Ey ataker s' novea repertwewere avou s' soçon « grawteu a l' electrike », Matî [Matthieu] Delou.

Li repertwewere

Mitan francès, mitan walon. Come di djusse, dji n' vos djâzrè ki des bokets e walon.

Li prumî si lome « Eritance ». C' est l' portrait d' onk k' a mâ tourné. Schoûtez kékes fråzes.

Dj' a m' boke ki flaire li poureye tchâ.

C' est mi k' est pixhe-el-hâye, tape-âs-gaeyes, tchît-a-pouf.

C' est mi k' est rossea tchén, pele-xhoshin, mâ-mi-rvént (...)

Et nosse corti ki toûne a rén !

Rén k' à lére ces kékes arimés la, on voet dedja ki les câzaedjes des tchansons, ci n' est nén del pitite bire.

Do Cezaria Evora

Dj' a yeu les lâmes âs ouys cwand i tchanta on redjârbaedje dal Cezaria Evora e walon. Li melodeye est si tél- mint bele. Mins – dji vos l' kifesse –, divant, dji n' etindeu rén âs paroles. Avou ç' doûs tchantaedje la – ci côp cial, sins l' acpagntaedje del guitâre electrike – tot divneut clair et rglatixhant.

On publik maxhî, djennes et vîs

Mi, e m' tiesse, dji n' so nén tot seu / Sol voye po monter sca Mâyin.

Dj' eva, dj' eva, dj' eva ! / Mins pocwè çki vos n' breyoz nén ?

Mes pîs dins les broûs, tot pe- neus / Sol mwaijhe voye ki va sca Mâyin.

Dj' eva, dj' eva, dj' eva ! / Mins, dijhoz m', pocwè n' breyoz nén ?

Mi scriroz cwand mi dj' vos scri- rè / Et m' rovyî cwand dj' vos ro- veyrè ? / Serè ç' li dicâce si dji rvén ?

Dj' eva, dj' eva, dj' eva ! / Mins pocwè çki vos n' vinoz nén ?

Des viyès tchansons

Nosse Zavî a stî ossu rapexhî des viyès tchansons k' avént stou rashonnêyes – vîs eredjistrumints eto – so ene waibe lomêye « Pordjet Melchior ».

À mitan do concert, gn ava ddja « Li fén do monde ». Mins l' pus bele, c' esteut seur « Il est todi drî leye », k' i finixha l' shijhe avou. C' est on

rifjhaedje » [rimake] di « Elle est toujours derrière ». Mins dins cisse modêye ci, c' est l' ome k' est padrî l' feme, nén l' contrâve.

Paski pocwè ? C' est l' vî Colas k' a dabôrd 60 ans ki vént d' maryî ene djonne feme di trinte ans. Mins leye l' a maryî po ses sôs. Adon, nosse Colas est grigneus télmint k' il est djalot. Bén oyi : come dit li spot : « À pus vî à pus sot ».

Adon on va shuve li cope ki s' pormoenne a velo. Paski c' est s' gosse, al feme (ki s' lome Liza). Colas sereut Bén mî e s' coulot, ca « Cwand el fât shuve dins les gritchetes et les broûs / I tanfele come on boû. »

Xhaxhlâde dins les rwaitants a m' droete, a ç' moumint la do tchantaedje. Çou ki mostere k' i comprindèt Bén les paroles, pâr li viebe « tanfler »

Et vla-st arivé li djoû del dicâce. Liza danse voltî. Adon, a l' eure do bal, ele vént « peter s' pitit rigodon ». Mins, dit-st i l' tchanteu tot mostrant on crawieus doet, gâre à vî crampon !

Kimint li scrijheu des paroles – k' on n' kinoxhe nén – va-t i clôre li cayet ? Bén va ! Avou ene télé diferince d' âdje, dazâr ki c' est Colas ki mourrè l' prumî. Et Liza epotchtêyrè ses petsales. Cwè fé avou ? Bén l' pus simpe, ci serè di rmaryî on ptit djonnea – on djonne cokea, sapinse à tchanteu. Ey adon, les roles seront discandjîs. Liza n' dimandrè nén mia k' i fouxhe todi drî leye.

Lucyin Mahin, li 12 di mâss 2022. Gn a ene videyo avou deus des tchansons sol tévé waloncâzante (Dins ene ricwirrece, tapez Youtube + Lucien Mahin, Noer miyot).

Do walon e l' boesse às imådjes

Schoûtez ene miete

Li novele emission del tévé coinrece di Rotchfoirt, « Matélé », merite li raguidaedje. Vos n' avoz nén cisse tchinne la e vosse måjhon ? Gn a rén avou ça ! Les emissions sont sol Daegntoele, riwaitâves cwand ça vos toke.

Nosse Djulos Beaucarne dijhent ddja parey dins si redjârbaedje da Moliere « *Ascoutez m' ène miyète / sins berdèler si rète* ». Vaici, c' est do namurwès « *Choûtez one miète* ». Mins don come dene, c' est Piron parey.

Les platerlins

Gn a todi vaila, sol platea, Arnaud Wuyard et Djan Djerwin (l' ome k' a-st enondé l' idêye do rfondou walon e 1989). Avou zels, on priyî.

Po les cwate prumirès emissions, ci fourit : Milo Dardenne (on pondeu di sinnes di viyaedje). Emile Hesbois (k' a scrît des bokets po les crapâdes), Zavî Bernier (loukîz sol pådje di dvant) eyet Willy Marchal, on tchanteu po

s' plaijhi et scrijheu e nosse gazete.

Ké lingaedje ?

Li prezinteu, Arnaud Wuyard dabôrd, djâze d' amblêye e walon, et dmander cwè et kesse a l' invité.

Mins eto ricwester Djan Djerwin po totes sôres d' esplikêyes. Cwè çki ça vout dire : « Al Tchandleuse, cwand l' solea lût so l' âté, l' oûsse rimousse e s' trô po shijh samwinnes » ?

Les priyîs ont-st ossu des mesaedjes nén ratindous a fé passer. Insi, cwand on dmanda a Emile Hesbois di djâzer des 40 pîces di teyâte k' i scrijha... e francès, on l' oya responde : « Por mi, ki c' est l' walon k' est l' lingaedje di s' mame, c' est

l' walon ki rglatit so m' tecse e francès. Çoula a câze di totes les imådjes k' î aspitèt. » Ene response si bénvnowe k' ele divna l' adresse del hårdêye [URL] del deujhinme emission : « *emile-hesbois-si-j-ecris-de-la-sort-en-francais-c-est-grace-au-wallon* »

E l' troejhinme emission, ossu, on va dvizer del manire di scrire e walon, mo diferinne del cene do francès. C' est Zavî Biernî ki djâze di s' redjârbaedje di « *Sodade* », dal Cezaria Evora. Li mot, c' est do capvierdwès (portuguès do Vete Cape). I vout dire « disseulance », « mirâcolêye ». Et Zavî : « *Dji n' aléve tolminme nén rimete : Mirâcoleye ! Mirâcoleye !* » Ça a divnou « *dj' eva, dj' eva* » (waitîz p. 16).

Waloneus revoyes

Pierre Habets (lomé eto Pierrot), on rlomé teyâtreu do payis d' Lidje : sicrijheu d' pîces di teyâte e walon, acteur et mwaisse del djowe [metteur en scène]. Il a rascodou sacwants pris. Dipus d' racsegnes sol gazete « Cotcorico ».

Châle Massaux, li grand Châle, ki djouwéve voltî ene feme-gugusse lomêye « li Grande Djelike ». On monumint. Il esteut po moussî às Relîs namurwès à cmince des anêyes 1990. Mins i n' î a nén stî rçû pask' il ayeut critiqué l' pape et siner R.N.

Il esteut avou nozôtes a on raploû à Noû-Lovén e 1994, la k' nos sayîs di fé bouter eshonne sol pordjet « Dictionnaire di tot l' walon » des djins del Rantoele (Lorint Hendschel, Tiri Dumont) avou des cis des gazetes (Dominike Heymans et lu), des linwincieus (Michel Francard) et des scrijheus (Joseph Lahaye).

C' est kécfeye vaila k' l' idêye lyi a stichî di mete so pî so fotche li gazete « Li Chwès » e 1995. Ele vudive 10 côps l' an. Nén åjhey di rashonner des scrijheus assez po rimpli ses 20 pådjes. Mins ci n' esteut nén co tot. Il eplaida deus troes lives e walon, eyet co des cis e francès sol foclore walon. Sacwants d' ses ouves ont stî eredjistrêyes so stroete plake, come « *Dji m' sovén* », des portraits di djins k' il ayeut

cnouxhou di s' djonnesse.

Il ayeut ossu metou so pî li fiesse Calozet di teyâte e walon po les djonnes. C' est la k' nos l' avéns rescontré pol dierin côp.

Jean-Jacques Gaziaux, li romanisse k' a scrît li pus gros nombe di lives, so des sudjets kinouxhou e walon (pa des djins do costé d' Perwé). Il ayeut fwait totes ces inketes la – sins eredjistreu, shonne-t i – po prezinter ene teze di romane. K' i reyussixha hêlamin, paret, avou Willy Bal come prezidint d' djuri. Ci-ci fijha on ptit spitch e walon po l' ocâzion. Kécfeye li seu sfwait cas dins l' istwere des sotnances di teze dins les univs di Walonreye.

Dins ses ovraedjes, il eploye ene ortografeye bén da sinne, a tchvâ inte li Feller et l' ortografe fonetike da Gillieron. Gn a metans les senes: ôⁿ (on côⁿp, on côp); é (dès pèles = des pules [pulpes de betteraves]); ê (prandjêre, prandjire).

Si ouve li pus rmarcâve : troes gros spès lives sol motlî d' l' amour et l' moplîyaedje [reproduction] – dj' ô bén : tote li secsuwelté – e walon. C' esteut s' dierin. On-z ôt brutî k' il ayeut minme manké d' aler à tribunâ a câze di sacwants temonaedjes. Est ç' çoula ki lyi a tchôki l' tronna Parkinson ? Gn a k' Diè k' el sait.

Ådvins (II)

Mete les pakets pol fîflinne (Joselyne Mostenne)	p. 13
Deus noveas lives e walon (da Ernest Benoit et Lorint Hendschel)	p. 14
Novelès sayes d' ortografeye (pa Djôr Staelens)	p. 15
Prumî concert des « Lôriots »	p. 16
Novele emission e walon (têvé coinrece di Rotchfoirt, Matélé)	p. 17
Waloneus revoyes	p. 17
Les crakes di nos clatcheus (Christian Thirion & André Mottet)	p. 18
Sol Daegntoele waloncâzante	p. 18
Et l' nute s' a stindou (binde d' imådjes da José Schoovaerts) (V & VI)	p. 19-20

Les crakes del Blawete

Åjhey d' esse serieus !

C' est deus mames ki djâzèt d' leus fis.

Li prumire : Li minne, c' est on sint. Il est deur a l' ovraedje, i n' fome nén, et dispoy deus ans k' i s' a maryî, i n' a nén loukî ene ôte feme.

Li deujhinme : Proficiate ! Mins l' minne, c' est co mî. Ça fwait troes ans k' i n' a pus loukî ene ôte feme ki s' crapåde. Il overe tos les djoûs. I rintere a l' eure po les eurêyes, et i n' boet pont d' alcol.

Olala ! dit-st ele li prumire, come vos dvoz-t esse fire !

Et l' deujhinme : O k' awè ! Et cwand i mousrè foû d' el pote [*sortira de taule*] li moes ki vént, dji va-st apontyî ene grande fiesse !

Les deus moxhes

C' est deus moxhes ki dvizèt so on stron d' tchén :

- Dj' a-st idêye di proutler, dit-st ele li prumire.

- Mâssîte biesse, on-z est al tâve ! dit-st ele l' ôte.

Les fâves da André d' Tîne

Trop court po l' boton... del sounete

Li ptit valet sayive, so l' betchete di ses pîs, d' ariver å boton del sounete...

Li curé arive et voet l' tâvlea : « Târdjîz, l' efant, dji vos va aidî. », dit-st i. I sorleve li gamén po k' i polaxhe tchôkî so l' boton del sounete.

« Ey asteure ? » dit-st i l' curé ki rawårdéve on merci.

« Asteure, dit-st i l' gamén, on pete evoye ! ».

Sol Daegntoele waloncâzante

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

Scoles di Bive 2021 & ivier 2022; Fimes del têvé walon-câzante, vis limeros del Rantoele.

L' eciclopedeye Wikipedia

aveut **11 404** ârtikes (å 15 di mâss 2022); <http://wa.wikipedia.org>.

Wiccioneaire

Tos les mots d' totes les langues esplikés e walon : <http://wa.wiktionary.org>

N aveut **28 453** ârtikes å 15 di mâss 2022, inte di zels, 24 024 fok pol walon. Li diferince, c' est des mots di ds ôtes lingaedjes, esplikés e walon.

Wikisourd

<https://wa.wikisource.org/>

Biblioteke di tecses e walon dins totes les ortografeyes (vî sistinme, Feller, Rifondou, scrijhas di l' oteur)

DTW

Diccionaire di tot l' walon: <https://dtw.walon.org/>

Å 15 di mâss 2022, gn av **33 465** intrêyes.

Berdelaedjes

<http://berdelaedje.walon.org/>

Noveles ; dimande di mots; kesses so li rfondaedje; tecses di l' ancynne waibe « Li walon d' emon nozôtes »

Li waibe des rvuees walones

Pådje del Rantoele-gazete

<https://www.revues.be/li-rantoele>

Fiesse ås lingaedjes walons 2022

Grand raploû a Mâtche-el-Fâmene li **semdi 14 di may**. Racsegnes : contact@museedelaparole.be

Sol têvé waloncâzante (VoBuze [Youtube])

Veyåve a pârti d' l' Aberteke (<http://aberteke.walon.org>) u so ene ricwirrece (Gogueuye u ene ôte) tot tapant Youtube / walon / Lucien Mahin.

Prumî concert del binde « Lôriot » !

Djâzante waibe des pârlers d' Beldjike

<https://atlas.limsi.fr/?tab=be>

Si vos estoz d' ene comene nén co metowe lavo-la, vos ploz atôtchî lucyin53@gmail.com u philippe.boula.de.mareuil@limsi.fr.

Racourti des imådjes di dvant

Dj' estans e 1815. Emile Colot, on Walon d' Lene (Åssôrt), ki s' aveut-st egadjî dins l' armêye francesse, si rtrouve Holandès après l' batreye di Brinne-l'-Alou. I doet rwangnî s' novea payis, tot rpassant pa l' lye Corsike [Corse]. Mins ladrî...

